

ПЛЕМЕ ЗУПЦИ

ВОЈВОДА ЛУКА ВУКАЛОВИЋ

Зупци су српско јуначко племе у Требињском Округу између Требиња, Корјенића, Кривошија, Крушевице и Конавала; то је висоравањ под именом: Зубачко поље, над морском површином, од 6 до 700 км.; а гдје је најшире од 2 до 3 км. Окружено каменијем, голијем брдима, а од јужне стране високом планином — Бијелом Гором — са стољетнијем борјем, јелама, буквама и муликама, одвајајући Зупце од Кривошија, које су у политичкој заједници с Боком.

Поље је испод сѐла (поткућнице) обрађено, и рађа: пшеницу, јечам, раж, крупник, оvas, кукуруз, кртолу и купус. Средина је поља мршава, дивљачна и неродна; по њој расту шумарци растови и церови. Воћака јужнијех нема, јер је клима планинска оштра. Оваца, коза, говеда и коња има прилично. Није ни без пчела и свиња само за домаћу потребу.

Села су око поља српска без икакве мјешавине. Куће су им позумљуше, сухомеђаре и кровинаре, тек по нека од камена и креча на један под.

Села су, почињући са дна поља: Турмента, 25 кућа и црква Велике Госпође; Орашје, 16 к.; Тули, 12 к.; Поткрај, 11 к.; Куна главница, 7 к.; Ограда, 12 к.; Дренови дб, 24 к.; Граб (Спајићи), 20 к. и црква Петковица у пољу; Бугојево село, 20 к. и црква св. Илије; Коњско (пољнице) око њега 30 к. и црква св. Спаса.

Сутјеска одваја Бугојево село и Коњско од Зубачкога поља пресекавши брдски вијенац са источне стране, који је везан с Бијелом Гором. Кроз Сутјеску, кад су велике

кише, тече поток. Некад је кроза њу текла рјечница; то се види по кориту и у њему облацима. Народно предање вели: „Ријека, која је текла кроз Сутјеску, извирала је из Убала под Јастрептем у Бијелој Гори; па како је топила и плавила већи дио Зубачкога поља, неко их научи да бивољским кожама и катраном забуше главу (извор) ријеке. Кад су га забушили, веле, чуо се је страховит тутањ испод Бијеле Горе, док није вода пробила к мору.“ —

И сада многи Зупчани вјерују, да је та ријека садашња Љута у Конавлима, која извири испод херцеговачких брда у правцу Бијеле Горе и утјече у море.

На Ублима има жива вода врло студена и здрава.

На уласку из Зубачкога поља у Сутјеску види се Брвеник на десној страни на обронку Бијеле Горе. Народ прича да је ту био у старо доба манастир. По остацима се то не види. Само име Брвеник каже што је.

У Бугојеву је селу, под самом Бијелом Гором, Вукаловићево братство по храбрости међу првијема зубачким братствима. Ту је и Лучина кућа од камена и креча на један под. О Вукаловићу укратко мало ниже.

Црква Петковица је на Пучком у пољу, коју смо мало прије споменули; код ње је увијек било зборно мјесто зубачкога племена. Оно је у тијесној вези с херцеговачким устанком у почетку друге половине овога вијека.

Кадно Омер паша 19. марта 1852. год. нареди да се одузме оружје у

Срба у Босни и Херцеговини, имајући наміјеру да рати и прегази Црну Гору, Зупчани на позив турске власти, у прољеће те године, донесу нешто од оружја на зборно мјесто код Петковице да га предаду Турцима, који тога ради бијаху дошли на тај збор. Обично су одређиване аге за тај посао, јер знаду оружје својих чивчија, да га не би крили. Јово Спајић имао је најљепши цефердар у Зупцима. За њ су знали и Требињци, те га није могао сакрити. Оно оружја, што су Зупчани донјели, било је приложено уз цркву по братствима. Спајићев је цефердар одвајао од свијех других. Док су се аге препирале са Зупчанима око оружја да га нијесу цијела донјели, догле Спајићев ага, Диздаревић, одвоји на страну тај цефердар да га надржи себи. То храброга Јона Спајића заболело; па скочи, узме свој цефердар и викне: *„Ко ће са мном, нека иде са мном! Не дам цефердара док ми је на раменима глава!“*

— Опали цефердар и отиде кући.

Зупчани сви одједанак скоче, узму своје оружје и разиђу се својим кућама.

Турци(аге)смотају лике на опанке и врате се празнијех руку у Требиње.

То је прави почетак херцеговачкога познатог устанка од 1852. г.

Зупчани су знали да се на томе неће проћи, па се опет скупе код Петковице, и једногласно закључе да нико од Зубаца не иде Турцима, и да их не пуште међу се, поставивши своје поуздане стражаре по висовима између Зубаца и Требиња, и тијем затворе пут из Требиња у Суторину на мору, код Херцег-Новога.

Из Требиња су на Зупце два пута: један од западне стране уз брдо Драчу; други од сјеверне стране преко Арсланагића моста на Треби-

њици (од града уз ријеку око 5 км.) Из Зубаца је с Грабадо Суторине један пут. Од њега се одваја на Бјелотини једна путања на лијево у Крушевицу, и једна још мало напријед у Сврчуге. Ту је најјужнија граница између Херцеговине и Херцег-Нове околице. Главни пут води кроз Драчевицу правце к Суторини.

Суторину је добила Турска на јужној страни кад и Клек на сјеверној Дубровачке Републике на Карловачком миру 1699. год. Република је управо молила да Турска заузме та два изласка из Херцеговине на море да је сачува од грамжљивости неситијех Млетака.

Зупчани тада још (1852. год.) бијаху у завади и крвини с Црногорцима; ваљало им је дакле измирити се с њима да би имали поуздано заплече и потпору у невољи. Изберу неколика главара познатија, међу којима је био први Јово Спајић, да посредовањем појводе граховскога, Јакова Даковића, умоле црногорскога кнеза Данила за измирење с Црногорцима и за помоћ у борби против Турака.

Кнез Данило, који имао је широк поглед и велике идеје, одлично прими зубачке главаре (делегате); нареди измирење да се у тој години изврши по народном обичају (крвно коло); посоколи их и обећа помоћ у борби против Турака.

Лука Вукаловић, тада још млад, занатом трикар у Херцег-Новом, кад чу шта су Зупчани закључили, и шта им је кнез Данило обећао, напусти занат и врати се међу братство на Зупце да се бори за народно ослобођење.

Вукаловић је у свему херцеговачки тип: висок, плећаст, главе

крупне, косе плаве, затворене, чела висока, очију округлијех, плавожућкастијех, погледа мека, бркова чустијех, плавијех, лица широка, пуна, осмјехом прелучена, носа правилна, уста великих, воље јаке, карактера чврста и свијетла.

За лијепим одијелом био је понесен, као сви Срби; носио је доламу од зелене загасите чохе, везену црвеном свилом и златом, грудњак (џамалан) од црвене чохе везен златом, јелек од црвене чохе везен златом с дугметима сребрнијем низ прси, чакшире од чохе модре, докољенице од чохе бијеле, чизме, потпасак од коже сактијана, преко њега крмезли појас и капу заврату. У појасу два сребрњака и о бедри сабљу димскију.

Био је врло гостољубив и разговоран. Духана није пушио; али је радо пио ракију.

* * *

Зупци су у ширем опћинском значењу једно племе из различнијех братства или породица: Даниловићи, Вукаловићи, Спајићи, Вици и т. д. Зубачко је племе уопће храбро. Никад није било сасвим подвргнуто турској власти. Зупчани у свему имају најчистији српски тип. Одратни су, коштунави, снажни, окретни, бистри, убојити, поуздани, истрајни, већином црномањасте. Оружје им је последије живота и поштења (части) најмилије; гусле, јуначке пјесме и српски народни обичаји у срцу и души. Одијело свакидашње: бјелача (гуњ) од бијелога домаћег сукна уваљаног; грудњак (џамалан) од црвене чохе или сукна; чакшире од раше модре; докољенице од сукна бијелога уваљаног; чарани и назувши, т. ј. напреси, од вуне ишарани; опанци на врчанице с обувачама од опуте;

потпасак од говеђе учињене коже у црвеној боји, преко њега тканица од домаће вуне, проста или ишарана; струка од бијеле или црне вуне са стријекама у боји на крајевима до реса, тканина домаћа; и капа заврата, или вес црвен.

Кад иду на пут, имају: пиштољ и нож у појасу, фишеклије о појасу на кајишу, дугу пушку о рамену, обраменицу, т. ј. торбу, с брашаницом на плећима припрћену, и струку поврх свега.

Стајаће одијело у имућнијех: долама од чохе модре или црвене, опточена свиленијем гајтаном, гдјекоја и златом везена; низ прси с једне стране (гдјекоја с обје стране) сребрне крупне пуце; ђечерма испод доламе с врх кошуље до појаса од чохе црвене са сребрнијем ситнијем плочицама, гдјекоје плочице позлаћене; токе од сребра поврх доламе; чакшире од чохе модре; докољенице од чохе црвене или модре са сребрнијем копчама; чарани и напреси од вуне клечани у бојама; опанци умјетно преплетени опутом од овчије коже да се пријеплети бијеле; капа заврата или вес црвен око њега (т. ј. главе) савијена поша црвена или у шараме. У старије доба имали су и калпаке, али их је готово нестало.

Оружје у имућнијех: један или два сребрњака, нож (јатаган) с рукодржом од слонове кости у појасу, и цезердар о рамену. У сиромашнијех: један пиштољ и нож у појасу, и дуга пушка (лазарина од 7 педи) о рамену.

Сваки Зубац је добар гађач (нишанџија); гдје оком омјери, ту погоди.

Писац је овијех редака војевао с њима заједно 1861. и 2. год, па се је увјерио да су челик-војници и јунаци. Нема их пун баталион,

на су дочекивали и разбијали по 10 баталиона турске војске. Пушка добро бије и нож сијече кад је у јуначкој руци.

У племену Зупцима нема великих задруга. Братства су задруге у одбрани од нартања спољашњијех непријатеља.

Из братства Даниловића бивали су кнезови зубачки све док се није истакао Лука Лаков Вукаловић, као што смо горе споменули, поставивши га црногорски кнез Данило капетаном, а Јова Спајића сардаром зубачким. Кнез црногорски Никола да му војводство 1861 год.

Војвода Лука Вукаловић својом дугом и јуначком борбом за народно ослобођење у Херцеговини заузима најглавније мјесто у историји херцеговачког првог устанка и ратовања. Он је био главни чинилац у томе устанку од 1851. до 1862. г. закључно. Он је задавао много бриге Стамболу, откуда су слали војску и најбоље ђенерале (паше) у Херцеговину. Он је привлачио пажњу Европе на Херцеговину, која је прислушкивала прасак херцеговачких цефердара, помишљајући на одјек у Црној Гори и Србији. Комисари су турски и европски доходили у Херцеговину, испитивали узроке устанку, и обећавали устаницима златна брда само да положе оружје. Најпослије се било дошло до неколиких повољнијех и кориснијех концесија онда кад је Омер паша с међународном комисијом дошао у Мостар у прољеће 1861. год., које су се могле примити као подлога за будућност. Писац

У Биограду, 1897. год.

овијех редака, овлашћен од главара устаничких, дошао је у Мостар у јулу мјесецу 1861. год. и преговарао с Омер-пашом и европском комисијом о олакшицама, које устаници траже. Дошло се било до повољнијех резултата.

Али...

* * *

Војвода Лука Вукаловић није знао ни читати ни писати; али је знао јуначки војевати, угледајући се на бесмртнога Кара-Ђорђа и Милоша. Није био срећан ни он ни његови ратни другови, који су га надживјели, да виде Херцеговину и Босну ослобођену. Морао је најпослије 1865. г. с тужнијем срцем оставити Херцеговину и отићи у Русију, гдје је одлично био примљен, Умро је у Брђанској 1875. год. на земљи, коју му је даровао Цар Александар II.; умро је на рукама својега сина Богдана и својега шурака Милоша Средановића, који се од њега није одвајао и био му свуда десна рука; умро је у једноплеменој, словенској, великој Царевини Русији; али далеко од својега завичая; далеко од своје миле отаџбине, у којој се родио и за коју је живио и радио; далеко од својега јуначкога братства и племена; далеко од својих пријатеља и ратнијех другова! —

Понио је у гроб тешку рану и бол што није дочекао ослобођење српскога народа. Његово ће име захвални Херцеговци с поштовањем спомињати од кољена на кољено, као што га спомиње и његов ратни друг,

Архимандрит

НИЋИФОР ДУЧИЋ.